

POUŽÍVÁNÍ MENŠINOVÝCH JAZYKŮ V ÚŘEDNÍM STYKU POHLEDEM NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN A ORGÁNŮ MÍSTNÍ SAMOSPRÁVY*

ANDREJ SULITKA

Abstract: **The Use of Minority Languages in the Official Communication through the Eyes of National Minorities and Local Authorities**

This article deals with the use of minority languages in the Czech Republic as documented by the Council for the national minorities, an advisory body of the Czech Government. Two types of documents are used in this article – reports on implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages, and annual reports on the state of national minorities in the Czech Republic prepared for the Government by the Council. The article draws on these documents to provide an overview of situations where national minorities use their respective languages in the official communication with local authorities.

Key words: national minorities, minority languages, self-government

Klíčová slova: národnostní menšiny, menšinové jazyky, samospráva

Předesílám, že doklady o praktickém používání menšinových jazyků v úředním styku v ČR jsou velmi skromné. V rámci diskurzu k tématu semináře lze tak poukázat pouze na několik příkladů, které však z pozice orgánů veřejné správy i postojů příslušníků národnostních menšin nevypovídají o příčinách současného stavu. Přísluší ale uvést, že příspěvek se neopírá o poznatky z terénního výzkumu, tedy šetření mezi zaměstnanci příslušných orgánů místní samosprávy či zástupci menšin. Za východisko byly použity oficiální vládní dokumenty, na jejichž vytváření se prostřednictvím Rady vlády pro národnostní menšiny (dále jen Rada) a jejího sekretariátu podílejí jak pracovníci státní správy a místní samosprávy, tak zástupci národnostních menšin.

Z agendy Rady máme k dispozici dva typy informačních zdrojů o používání menšinových jazyků v úředním styku. Především jde o dokumenty k implementaci Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice (dále jen Charta), nejnověji Třetí periodické zprávy o plnění závazků vyplývajících z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice z roku 2014.¹ Tento dokument – podobně jako předchozí zprávy o plnění závazků vyplývajících z Charty či Rámcové

* Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO:/68378076.

¹ Usnesení vlády ze dne 14. července 2014 č. 573, ke Třetí periodické zprávě o plnění závazků vyplývajících z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice. Dostupné na http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/iii_treti_periodicka_zprava_charta_vlada.pdf

úmluvy o ochraně národnostních menšin – byl zpracován na půdě Rady za přímé účasti zástupců národnostních menšin a měly by sumarizovat aktuální poznatky o provádění Charty nejen z pozice výkonné moci, ale i z pohledu příslušníků národnostních menšin.

Dalším zdrojem jsou každoroční zprávy o situaci národnostních menšin, které Rada předkládá k projednání vládě. Ve struktuře těchto zpráv je v posledních letech pravidelně zapracován text pod názvem „Veřejná správa na místní či regionální úrovni a národnostní menšiny“. Tento text na základě podkladů příslušných obcí, měst a krajů popisuje přístup orgánů místní samosprávy k uplatňování národnostně menšinových práv. Vedle toho každá zpráva obsahuje i obsáhlou samostatnou kapitolu – text zástupců národnostních menšin uvedený jako „reflexe národnostních menšin“, v němž je mj. prostor pro vyjádření stanoviska k implementaci Charty a tedy i používání menšinových jazyků. S určitou mírou eufemizmu bychom z toho mohli předpokládat, že tyto zdroje nám poskytnou vyčerpávající sumu poznatků o používání menšinových jazyků v úředním styku v praxi jak z pozice orgánů místní správy, tak národnostních menšin.

Pokud jde o periodické zprávy o plnění závazků vyplývajících z Charty, tyto přináší bilanci legislativních opatření dle vymezených tematických částí Charty, možnostech výkonu národnostně menšinových práv, ale nevypovídají o tom, jak a v jakém rozsahu využívají příslušníci národnostních menšin menšinový jazyk v úředním styku v praxi. Z hlediska postojů příslušníků národnostních menšin přísluší připomenout např. stanovisko zástupce polské menšiny: „... ne vždy výbory pro národnostní menšiny v jednotlivých obcích vyhověly žádostem zástupců příslušné národnostní menšiny na zřízení dvojjazyčných nápisů, aniž by pro své stanovisko měly legitimní důvody...“. Aby se v takovém případě omezila blokáce iniciativy menšinového spolku výborem pro národnostní menšiny, Rada iniciovala zpracování návrhu změny zákona o obcích, která by umožnila podání žádosti přímo spolkům, které zastupují zájmy příslušné národnostní menšiny s tím, že ke dni podání působí na území obce alespoň 5 let.² Otázkou navrhované změny právní úpravy se Rada opakovaně zabývala už v minulosti, avšak doposud nebyla provedena.

Víme, že od vstupu v platnost Charty pro ČR v roce 2007 věnuje Rada pozornost otázce metodické podpory provádění Charty.³ Od roku 2010 Rada administruje též speciální dotační program Podpora implementace Charty. Informace o čerpání finančních prostředků z tohoto programu je obsažena už ve druhé periodické zprávě z roku 2011. K dispozici tak máme výčet subjektů, které program využívají, dále přehled výše finančních prostředků na úhradu nákladů na tlumočení a překlady písemných žádostí podaných v polském jazyce do českého jazyka, přehled o nákladech na úhradu instalace dvojjazyčných místních názvů obcí (včetně ulic) a názvů veřejných budov v polském jazyce. Významné je, že dotační program umožňuje podávat projekty obcím, občanským sdružením i školám nejen se zaměřením na polštinu či těšínské nářečí jako její regionální variantu, ale i slovenštinu, němčinu a romštinu. Komentář k dotačnímu programu

² Tamtéž, s. 11.

³ Již v roce 2006 vydal sekretariát Rady brožuru Charta. Co bychom měli vědět? Informační text orgánům veřejné správy k Evropské chartě regionálních či menšinových jazyků s ohledem na její uplatnění v praxi. Praha 2006.

se však omezuje pouze na bilancování rozsahu vynaložených finančních prostředků, nevypovídá o používání menšinových jazyků v praxi.

Soustředíme-li pozornost na každoroční zprávy o situaci národnostních menšin, zjistíme, že v kapitole Reflexe národnostních menšin se zástupci menšin nevyjadřují k otázce užívání menšinového jazyka v úředním styku. Oproti tomu stručné informace jsou obsaženy v kapitole „Veřejná správa na místní či regionální úrovni a národnostní menšiny“. Vzhledem k tomu, že bilancování je často redundantní, omezíme se na příklady ze zprávy za rok 2013.⁴

Poznatky orgánů místní správy ukazují, že používání menšinového jazyka v úředním styku se omezuje na oblast Těšínského Slezska. Polštinu jako menšinový jazyk v její regionální nářečové podobě tzv. „*po našimu*“ používají mluvčí v úředním styku obecně bez omezení. Jednotlivé případy jsou popisovány následovně:

1. Pracovníci obecního úřadu ovládají polštinu, jsou schopni vyřídit žádosti podané v polštině, také svatební i smuteční obřady v obci jsou dle žádosti občanů poskytovány v polském jazyce. Na většině veřejných budov jsou v obci dvojjazyčné nápisy, což se týká obecního úřadu, obecní policie, obecní knihovny apod. Dvojjazyčně jsou také označeny dopravní značky, orientační tabule a autobusové zastávky v obci (Albrechtice).⁵
2. V oblasti působnosti orgánů veřejné správy a veřejných služeb mají příslušníci národnostních menšin možnost podávat ústní a písemné žádosti v souladu s platnou právní úpravou, v případě zájmu mohou příslušníci polské a slovenské národnostní menšiny při jednání ve shromážděných místních orgánů používat tyto jazyky; značná část zaměstnanců včetně vedení města je schopna komunikovat v jazyce polské národnostní menšiny. Město také podporuje spolkovou činnost polské menšiny, mj. pořádání literárních soutěží v místním nářečí. Negativním jevem je opakované poškozování a ničení dvojjazyčných česko-polských tabulí s názvy ulic a veřejných prostranství, včetně dopravního značení na začátku a konci obce (Český Těšín).⁶
3. Pracovníci obecního úřadu jsou v rámci úředního jednání schopni komunikace v polském jazyce či v místním nářečí; na veřejných budovách na území obce jsou umístěny dvojjazyčné nápisy (Nýdek).⁷
4. Občané obce polské národnosti nemají jazykový problém při komunikaci s úřadem (Střítež), všichni pracovníci úřadu rozumí polsky.⁸
5. Ve většině případů jsou pracovníci obecního úřadu schopni se vyjadřovat v polštině, když to situace vyžaduje (Vendryně).⁹
6. V roce 2013 nebyla na obecní úřad podána žádná žádost v polském jazyce, tlumočení či překlady písemných žádostí podaných v polském jazyce do českého jazyka tudíž nebylo potřeba řešit (Třanovice).¹⁰

⁴ Usnesení vlády ze dne 16. června 2014 č. 455, ke Zprávě o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2013. Dostupné na http://www.vlada.cz/assets/ppov/rmm/aktuality/iii_zprava_2013_tiskarna.pdf.

⁵ Tamtéž, příloha č. 1. Veřejná správa na místní či regionální úrovni a národnostní menšiny, s. 21.

⁶ Tamtéž, s. 22.

⁷ Tamtéž, s. 23.

⁸ Tamtéž, s. 24.

⁹ Tamtéž, s. 15.

¹⁰ Tamtéž, s. 25.

7. Magistrát města upravil postup používání menšinových jazyků polštiny a slovenštiny v úředním styku (Karviná).¹¹
8. Ústní i písemné žádosti mohou být podávány ve slovenštině, rovněž listiny mohou být právoplatně předkládány ve slovenštině; při jednáních může být též používána slovenština, překlady a tlumočení nejsou zajišťovány ze strany úřadu (Zlaté Hory).¹²
9. Ve správním obvodu nebyl zaznamenán problém při komunikaci ve slovenštině (Aš).
10. Město spolupracuje s německým spolkem (Kruh přátel Německa – *Deutscher Freundeskreis*), podporuje aktivity směřující k udržení menšinového jazyka a kultury ve městě, tj. kulturní vystoupení, jazykové kursy, bohoslužby v německém jazyce, veřejně přístupnou knihovnu s německými tituly, organizování výstav, přednášek apod. (Kravaře).¹³

A podobně vyznívají stanoviska místní správy i z dalších lokalit. Je přitom pozoruhodné, že text zástupců národnostních menšin nereaguje na tato vyjádření místní správy. Výjimku představuje jen polská menšina, jejichž zástupci poukazují zejména na problémy vícejazyčných názvů. Konstatují, že „... v některých obcích vůle Poláků naráží na nesouhlas vedení obce, v jiných se realizace z nepochopitelných důvodů prodlužuje ... navíc menšina naráží na neznalost menšinových práv ze strany úředníků, médií a většinové společnosti...“. Připomínají též, že se v některých místech řeší zavádění dvojjazyčných názvů velmi komplikovaně, protože „... míru dvojjazyčnosti si stanovila každá obec individuálně“, proto o dvojjazyčných názvech na veřejných budovách, úřadech, knihovnách, domech kultury, obcích, ulicích apod. probíhají v každé dotčené obci složité jednání mezi členy výboru pro národnostní menšiny a vedením obce. Také většinová společnost zaujímá vůči dvojjazyčnosti rezervovaný postoj, resp. nevnímá ho pozitivně.¹⁴

Ve stanoviscích ostatních národnostních menšin je otázka dvojjazyčných názvů či užívání menšinového jazyka v úředním styku opomíjena. Pouze zástupce německé menšiny zmiňuje obavy, že použití dvojjazyčného česko-německého názvu obce by naráželo na problémy a nepochopení, proto zájem o uplatnění tohoto práva je zcela minimální.

Znamená to, že odpověď na otázku, v jakém rozsahu jsou příslušníci národnostních menšin používány menšinové jazyky v úředním styku, uvedené příklady nevypovídají. Je ale zjevné, že pouze příslušníci polské menšiny používají menšinový jazyk v úředním styku polštinu či těšínské nářečí jako její regionální variantu polštinu. Hypoteticky můžeme připustit, že ostatní národnostní menšiny neprojevují obecně zájem o používání menšinového jazyka v úředním styku. Ptáme-li se po důvodech, není od věci připomenout poznatky z výzkumu zaměřeného na činnost organizací národnostních menšin v Praze (červenec–srpen 2014). Rozhovory se zástupci národnostních menšin ukázaly, že jejich orientace v právní úpravě postavení národnostních menšin je velmi omezena. Legislativní prostředí v ČR vnímají sice příslušníci národnostních menšin pozitivně,

¹¹ Tamtéž, s. 43.

¹² Tamtéž, s. 25.

¹³ Tamtéž, s. 10.

¹⁴ Tamtéž, příloha č. 12. Reflexe národnostních menšin, s. 28.

současně ale hovoří i o tom, že problematický je jejich vlastní postoj k vymahatelnosti národnostně menšinových práv.¹⁵ A pokud jde o možnost používání menšinového jazyka v úředním styku, situaci v menšinovém prostředí mohou v tomto případě negativně ovlivňovat zřejmě obavy z nevstřícného či odmítavého postoje úředníků veřejné správy k výkonu národnostně menšinových práv. To může být také jeden z důvodů nynějšího stavu omezeného používání menšinových jazyků – kromě oblasti Těšínského Slezska – v úředním styku v praxi.

¹⁵ Rozhovor se zástupcem polské menšiny Michałem Chrzastowskim dne 29. 7. 2014.